

ՍՅՈՒՆՅԱՑ ՈԱՁՍԻԿՆԵՐԸ 482-484 թթ.
ԺՈՂՈՎՐԴԱ-ԱՁԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՍՈՒՄ

482 թ. Հայաստանում վերստին բռնկվեց ազատագրական պատերազմ, որի գործուն մասնակիցներն էին Մամիկոնյան, Բագրատունի, Սյունյաց, Կամսարական, Ամատունի և այլ տների զորայինները: Նրանց ջանքերով հաղթանակով պսակվեց Վարդանանց պատերազմի հերոսների ծրագրային մտահղացումը, այն է՝ պահպանել հայ մախարարների ինքնավար իրավունքները, քրիստոնեական կրոնը և Հայոց առաքելական եկեղեցին:

Թե՛ 450-451-ին, և թե՛ 482-484 թթ. հակառակորդի գերակշիռ ուժերի դեմ մղած անհավասար մաքառումներում հաղթեցին հայերը, քանզի արդարացի էր նրանց ոգորումը: Նրանք ապավինում էին սեփական ուժերին, պաշտպանում հայրենի եզերքը:

482-484 թթ. պատերազմում գործուն մասնակցություն ունեցան նաև սյունեցի ռազմիկները: Նրանք հավատարիմ մնացին 450-451 թթ. ժողովրդական պատերազմի ոգեշնչող, Սյունիքի զավակ, Հայոց կաթողիկոս Հովսեփ Վայոցձորեցու¹ (որը նահատակվեց 454-ին) և սյունեցի քաջորդիների ավանդներին: Հովսեփ կաթողիկոսի հետևորդն էր Գյուտ Արահեզացի կաթողիկոսը (461-478), որի օրոք երկրում ստեղծվել էր ծանր իրավիճակ: Ղազար Փարպեցին սրտի մորմոքով գրում է, որ 451-ից հետո Հայոց աշխարհում այլևս վերացել էր իմաստությունն ու քաջությունը, Հայոց փառապանծ զորքը կարծես զրկված էր մարտական ավյունից²:

Սակայն հայրենամուկ գործիչները համախմբվեցին Գյուտ հայրապետի շուրջը, ծրագրելով ազատագրական պայքարի նոր ուղենիշներ: Նրանք ելնում էին այն իրողությունից, որ Ավարայրի հերոսամարտից հետո ժողովրդի ընդերքում պահպանվել են ազատագրական մղումներ:

¹ Ծնվել է Հողոցիմք գյուղում, որը տեղորոշվում է այժմյան Մարտիրոս գյուղի մերձակայքում, Վայքի լեռնաշղթայի հյուսիսային ստորոտին:

² Ղազարայ Փարպեցույ Պատմություն Հայոց և Թուրք առ Վահան Մամիկոնյան, աշխ. Գ. Տէր-Մկրտչեան և Ստ. Մալխասեան, Տփղիս, 1904, III, ԿԳ, էջ 111:

րը, որոնց վրա հենվելով Գյուտ կաթողիկոսն ու նրա շուրջը համախմբված հայրենասեր գործիչները կամենում էին ապացուցել, որ բնավ էլ չի վերացել հայերի դիմադրական կորովը, պահպանվել է ժողովրդի պետական և հոգևոր կենսունակությունը: Այդ նպատակադրումով, իր գահակալության իմենորոդ տարում՝ 469 թ. Գյուտը կառուցել է տալիս կաթողիկե եկեղեցի, այնտեղ ամփոփելով հայերի ետավարայրյան մաքառումների ընթացքում պարսկական գերազանց ուժերի դեմ մարտնչած և հերոսի մահով նահատակված հայորդիների մասունքները: Վերջիմներիս մասին հիշատակում է Սյունյաց պատմագիր Ստեփաննոս Օրբելյանը, որի վկայություններից երևում է, որ պարսից զորականների դեմ այդ հերոսների մղած ճակատամարտը տեղի է ունեցել Սյունիքի Վայոց ձոր գավառի Եղեգիս և Մոզան (Արփայի վտակներ) գետերի միախառնման տեղում, մի բլրի մոտ: Այդ մասին նա գրում է. «...Կաթողիկոսն երանելին Գիւտ, զոր լուեալ հրամայէր շինել վկայարան մեծ ի վերայ սրբոցն: Եւ ժողովեալ զոսկերսն նոցա ի վկայարան... Եւ կատարեալ զնա մեծածախ գանձիւք կանգնեցին ճեմարան իմն երկնաման հրաշաճարտար շինուածովք երկազմբէս և եռախորանս. և յերկուց կողմանէ գաւիթս և սրահակս, վերնատունս սեամբք և սքանչելի յօրինուածովք շինեալ»³:

Նկատենք նաև, որ Վայոց ձորի Արտաբույնք (այժմ՝ Եղեգիս), Շատին (այժմյան Վայոց ձորի մարզի նույնանուն գյուղը) և նրանից մոտ 2,5 կմ հեռավորության վրա գտնվող Ոստինք (հետագայի Հոստունը) գյուղերի մոտ նույնպես հայ զինվորները երեք անգամ հերոսական դիմադրություն են ցույց տվել պարսկական գերակշիռ ուժերին⁴:

Գյուտի կառուցած եկեղեցին չի պահպանվել: Ստեփաննոս Օրբելյանի օրոք այն արդեն ավերված էր⁵: Սակայն ժամանակին այդ եկեղեցին դարձավ հայրենիքի ազատագրության համար արյուն հեղած հայ

³ Ստեփաննոս Օրբելյան, Պատմութիւն նահանգին Սիսական, Թիֆլիս, 1910, էջ 71:

⁴ Նույն տեղում, էջ 69: Այդ մասին տես Հ. Մելքոնյան, Ետավարայրյան իրադարձությունները Վայոց ձորում. մի զորաջոկատի նահանջի ուղին («Ավարայրի խորհուրդը», Ե., 2003), էջ 223-224:

⁵ Ստեփաննոս Օրբելյան, էջ 72:

քաջորդիների սուրբ հիշատակը հավերժացնող հուշարձան, որը ոգեկոչում էր հայոց հերոսական անցյալը:

Գյուտ կաթողիկոսի օրոք Մասանյանների վարած քաղաքականությունից դժգոհ նախարարները գաղտնի ժողովներում Գյուտի հետ միասին հղանում էին ազատագրական պայքարի հնարավոր ուղիներ: Նրանք, ինչպես հաղորդում է Ղազար Փարպեցին, «կարևոր համարեին համբերութեամբ ի քրիստոնէութեան կարգի վախճանել, քան թէ փառախնդիր յածմամբ պատահել ուրացութեան և կորնչել...»⁶: Նախարարները, - շարունակում է նույն պատմագիրը, - «ժողովեալք նստին առ սուրբ քահանայապետին Հայոց Գիւտայ, որ ոչ երբէք լռէր յարտասուելոյ զմոխրասիրացն զմոլորութիւնս, որ խնդրէր լռելեայն պաճարանս հայթայթանաց համդերձ նոքօք, երբեմն փախչել յօտարութիւն, և երբեմն ի խնդիր լինել օգնականութեան և ապստամբել: Առաքէին գաղտ և պատգամաւորս միանգամ և երկիցս առ թագաւորն Յունաց Լևոն, որոյ թպէտ և յանձն առեալ կամէր օգնել՝ յերկարէր ժամն և խափանէին խորհեալքն»⁷:

Այս վկայությունից երևում է, որ հայերը երկու անգամ պատվիրակներ են ուղարկել Բյուզանդիայի Լևոն I կայսեր (457-477) մոտ: Նախարարների մեջ առաջատարներն են հիշվում Բաբիկ Սյունին և Առնակ Ամատունին⁸, որոնք էլ հավանաբար գլխավորել են Լևոն I կայսեր մոտ մեկնող պատվիրակներին⁹:

Բաբիկը հետևում էր 450-451 թթ. Վարդանանց պատերազմում Վարդան Մամիկոնյանին զորակացող Սյունյաց իշխաններ Բաբկեն և Բակուր իշխանների հերոսական ավանդներին: Նշելի է, որ Եղիշեն և Ղազար Փարպեցին կալանված ուխտապահ հայ նախարարների մեջ Սյունյաց այս իշխաններին հիշում են առաջին տեղում¹⁰:

Գյուտի և նրա զինակիցների քաղաքական ծրագրերը իրականացան նրա մահից երեք տարի հետո, երբ Վահան Մամիկոնյանի շուրջը

⁶ Ղազար Փարպեցի, III, ԿԳ, էջ 112:

⁷ Նույն տեղում, էջ 112-113:

⁸ Նույն տեղում, էջ 112:

⁹ Տես Ն. Աղոնց, Վասիլ Հայազն, Երկեր, հ. Ա, Ե., 2006, էջ 428:

¹⁰ Եղիշէի Վասն Վարդանայ և Հայոց պատերազմին, աշխ. Ե. Տեր-Մինասյանի, Ե., 1957, էջ 171: Տես նաև Ղազար Փարպեցի, I, էջ 86:

համախմբված հայ ազատամարտիկներն ապստամբության դրոշ պարզեցին, բնավ չապավինելով օտար ուժերի զորակցությանը: Ավելին, նրանք զինական աջակցություն ցույց տվեցին ապստամբ Վրաստանին: Ձենքի դիմած հայ նախարարներն ասում էին, որ «գլոյս մեր ոչ ի Հռոմնս եղեալ է և ոչ ի Հոնս, բայց նախ յողորմութիւնն Աստուծոյ...»¹¹:

Ազատագրական պայքարի դաշտ նետված հայրենասեր ուժերը 482 թ. Դվին քաղաքում կազմեցին կառավարություն, մարզպան ընտրելով Աահակ Բագրատունուն, սպարապետ՝ Վահան Մամիկոնյանին: Դա բացարձակ մարտահրավեր էր սասանյան իշխանություններին: Հայաստանից վտարված պարսից մարզպան Ատրվշնասպը 7000-անոց բանակով պատժարշավ ձեռնարկեց հայ ապստամբների դեմ, որոնք չնայած իրենց ուժերի փառաբանությանը, քաջակորով հայ զորապետների՝ Սյունյաց իշխան Բաբկենի, Վահանի եղբոր՝ Վասակի, Կամսարական եղբայրներ Ներսեհի ու Հրահատի և ուրիշ զորականների գլխավորությամբ ռազմի ելան Սասսի ստորոտները հասած հակառակորդ ուժերի դեմ: «Այնուհետև, - գրում է Ղազար Փարպեցին, - ի պատերազմն կազմեցան՝ Սինին Բաբգէն, զոր անուանեցին ի ժամուն իշխան տէրութեան Սինեաց, և ամենալաւ քաջ սեպուհն Մամիկոնէից Վասակ, եղբայր սպարապետին Վահանայ... և երկոքեան որդիքն երանելոյ Կամսարականին Արշարայ... և երկու արք ի Գնունեաց տոհմէն»¹²: Նրանք, ինչպես հավաստում է պատմագիրը, իրենց տրամադրության տակ ունեին «թուով ընդ բնաւ չորեք հարիւր այր»¹³:

Բաբկեն Սյունին այդպիսով կանգնել է Սյունիքի իշխանության գլուխ: Հասկանալի է, նրա իրավունքները ճանաչել է Սյունիքի ազատանին, հանդես գալով իբրև ազատագրական պատերազմին զորակցող ուժ:

Վահան Մամիկոնյանը, Բաբկեն Սյունին, Աահակ Բագրատունին և ուխտադիր մյուս նախարարները քաջ գիտակցում էին, որ միայն ապահով ու զորավոր թիկունք ունենալու պարագայում է հնարավոր ապահովել կայուն հաղթանակ: Ուստի Վահան Մամիկոնյանը և Աահակ Բագ-

¹¹ Ղազար Փարպեցի, III, ԿԶ, էջ 119:

¹² Նույն տեղում, III, ԿԶ, էջ 122:

¹³ Նույն տեղում:

րատունին չմեկնեցին մարտադաշտ, որպեսզի հուսադրեն ժողովրդին, ի չիք դարձնեն սրբազան պատերազմի ուխտը թյուրողների հնարավոր որոգայթները և հարկ եղած դեպքում թշնամու դեմ դիմադրություն կազմակերպեն:

Ապստամբ զորագունդը Բաբկեն Սյունեցու, Վասակ Մամիկոնյանի և մյուսների գլխավորությամբ մարտակարգ ընդունեց Մասսի հյուսիսային լանջին, Ակոռի գյուղի մատույցներում: Այդ զորագունդը սակավաթիվ էր, բայց լավ մարզված էր: Այն մարտից առաջ բաժանվեց չորս զորաթևի: Կենտրոնի զորասյունը դրվեց Բաբկեն Սյունու և Վասակ Մամիկոնյանի հրամանատարության տակ, ծախակողմյանը գլխավորում էր Խորխոռունյաց նախարար Գարջույլը, աջ կողմի զորաբաժինը՝ Գնունի եղբայրները¹⁴: Պահեստազորի հրամանատարությունն ստանձնեցին Կամսարական եղբայրները: Սակայն Խորխոռունյաց իշխանը մարտից առաջ լքեց յուրայիններին, անհեռանկար համարելով պարսիկների գերազանց զորութիւն դիմակայելը: Այդուհանդերձ հայ զորայինների շարքերը չերերացին: Նրանք Բաբկեն Սյունու, Վասակ Մամիկոնյանի և Կամսարական եղբայրների ղեկավարությամբ գրոհեցին թշնամու զորաշարքերի վրա: Ակոռիի ճակատամարտն ավարտվեց հայ ռազմիկների փայլուն հաղթանակով: Հակառակորդը կորցնելով բազմաթիվ զինվորներ, դիմեց անկանոն նահանջի: «Անդ, - հաղորդում է ժամանակակից պատմիչը, - ի կողմանն քաջին Վասակայ սեպիին Մամիկոնեից և Սիւնոյն Բաբգենայ անկեալ սատակէր Ատրվշնասպն մարզպանն... և այլ բազում պարսիկք...»¹⁵: Այդպիսով պարսից մարզպանի գլխավորած զորամիավորումը գլխավոր հարվածն ուղղել է Հայոց կենտրոնի զորաբաժնի դեմ, որն ինչպես նշվեց, գլխավորում էին Բաբկեն Սյունին և Վասակ Մամիկոնյանը: Սակայն թշնամին չարաչար պարտվել է, մարտում զոհվել է նաև Ատրվշնասպ մարզպանը: Այդ պարտությունը բեկում է մտցրել ճակատամարտի ընթացքի մեջ:

Պարտության դառն պտուղները ճաշակած հակառակորդը չվարանեց հայերի մեջ խուճապ սերմանել՝ իրեն հարած Գնունի և Սահառունի վատոգի ազատների միջոցով, որոնք նախքան հաղթանակի լուրը

¹⁴ Ղազար Փարպեցի, III, ԿԹ, էջ 123-124:

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 124:

Դվին մայրաքաղաք հասնելը, արագ մեկնեցին այնտեղ և Վահան Մամիկոնյանին ու Մահակ Բագրատունուն գուժեցին, որ իբր Ակոռիի մարտում Հայոց զորքը գլխովին ջախջախվել է, սպանվել են Բաբկեն Սյունին, Վասակ Մամիկոնյանը, Կամսարական եղբայրները և ուրիշներ: Սակայն նրանց չհաջողվեց մոլորեցնել Վահանին ու նրա զինակիցներին, քանի որ փոքր-ինչ հետո Դվին հասած Առաստոմ Գնունին ավետեց հայերի տարած հաղթանակի մասին: Նույն պահին Հայոց հաղթապան՝ այրուծին Բաբկեն Սյունեցու, Վասակ Մամիկոնյանի և Կամսարական իշխանների գլխավորությամբ սրարշավ ռազմերթով հասավ Դվին¹⁶:

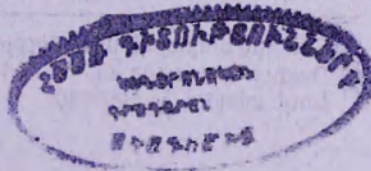
Հայ ռազմիկները, օգտվելով ժամանակավոր դադարից, անհրաժեշտ պատրաստություններ տեսան ծնեռելու համար: Նրանք հաշվի էին առնում, որ գարնանը թշնամին նոր և մեծաթիվ ուժեր է նետելու իրենց դեմ, ուստի հայ զորայինները ծնռանը զինավարժությունների և այլ միջոցառումների շնորհիվ «հոգային առ գարունն զպատրաստութիւն պատերազմին»¹⁷, - գրում է Փարպեցին: Նրանք նաև ջանացին գալիք մաքառմանը նախապատրաստել իրենց հնարավոր դաշնակիցներին: Մակայն վրաց թագավորը չկարողացավ կատարել հոգների զորագունդը Հայաստան ուղարկելու խոստումը: Վահան Մամիկոնյանն օգնակոչով դիմեց հարավային Հայաստանի նախարարներին՝ Արծրունի, Անձևացյաց, Մոկաց և Ռշտունյաց տերերին, հորդորելով զորակից լինել ապստամբներին:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի հարավային գավառների իշխանների մի զգալի մասը մույնպես ուներ պարսկամետ դիրքորոշում, ուստի նրանցից ոչ բոլորն էին, որ արծագանքեցին Վահանին: Այդուամենայնիվ Անձևացիք գավառի ազատներից Հովհանը և Ներսես Երվանդունին իրենց զորագնդերով ժամանեցին Դվին մայրաքաղաք և զորակից եղան ազատագրական պայքարի բոցերի մեջ նետված հայ ռազմիկներին: Նրանց հայրենասիրական քայլը ոգևորեց ապստամբներին, և այդ առթիվ Հովհան Մանդակունի կաթողիկոսը Դվինի Սայր եկեղեցում մատուցեց պատարագներ¹⁸:

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 125-126:

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 126:

¹⁸ Ղազար Փարպեցի, III, 3, էջ 127-128:

483 թ. ապրիլի վերջին, ինչպես և սպասվում էր, պարսկական զորքը Հայաստանի Հեր և Ջարեվանդ գավառներով փորձեց թափանցել Այրարատ և հաշվեհարդար տեսնել ապստամբների հետ: Իր դիտախույզերի միջոցով կանխավ տեղեկանալով հակառակորդի զորաշարժի մասին, սպարապետ Վահան Մամիկոնյանը Հայոց զորքը շարժեց նրա դեմ: Հայոց զորքի թվակազմը հասցվում է 30 հազարի¹⁹: Ցավոք, աղբյուրներում դա հաստատող վկայություն չկա:

Թշնամու առաջխաղացումը կանխելու նպատակով Վահանը զորքը տեղակայեց Վասպուրական նահանգի Արտազ գավառում, Ներսեհապատ գյուղի մերձակայքում: Այդ գավառում, ինչպես հայտնի է, 451 թ. մայիսի 26-ին տեղի էր ունեցել Ավարայրի ճակատամարտը, որտեղ նահատակված հայ քաջորդիների անմահ հիշատակը սխրանքների էր մղում Վահանանց պատերազմի մասնակիցներին:

Ներսեհապատի ճակատամարտին մասնակցեց նաև Սյունյաց այրուձին՝ Բաբկեն իշխանի գլխավորությամբ: Սարտը սկսվեց ապրիլյան առավոտներից մեկում և, ինչպես Ավարայրում էր, այն ավարտվեց նույն օրվա երեկոյան: Ճակատամարտից առաջ Վահան Մամիկոնյանը զորքը բաժանեց երեք զորասյուների: Սյունյաց զորագունդը աջ զորաթևում էր²⁰: Հենց այս զորաբաժնի դեմ հակառակորդն ուղղեց իր գլխավոր հարվածը, ուստի հայ ռազմիկների զորաշարքերը թշնամու գերակշիռ ուժերի առջև մի պահ երերացին: Սակայն նրանց օգնության հասան Վահանի և Կամսարական եղբայրների գլխավորությամբ մարտնչող հարևան զորագնդերը: Թշնամին չդիմացավ ճնշմանը, և տագնապահար փախուստի դիմեց: Սյունյաց և մյուս զորագնդերի քաջությունը ոգեպնդեց բոլորին: Աջ զորաթևի ռազմիկները, - գրում է պատմագիրը, - «ոգի առեալ զօրանային, և դարձեալք անդրէն և զկնի հալածչացն եղեալք՝ զբազումս սպանանէին, և զբազումս արկեալ առաջի՝ հալածականս առնէին: Եւ լինէր առաւելագոյն թիւ կոտորելոցն ի գնդէն Պարսից, քան թե զերծելոցն փախստէիցն...»²¹:

¹⁹ Տես Հայ ժողովրդի պատմություն (ՀԽՍՀ ԳԱ հրատ.), հ. II, Ե., 1984, էջ 201:

²⁰ Ղազար Փարպեցի, III, ՀԱ, էջ 129:

²¹ Նույն տեղում, էջ 129-130:

Ներսեսիապատում տարած հաղթանակից հետո, 483 թ. ամռանը Հայոց զորքը տեղափոխվեց հանգստի՝ Այրարատի Ծաղկոտն գավառում, Վարշակի ջերմուկների շրջանում:

Մակայն հայ ռազմիկները չկարողացան վայելել հանգիստը, քանի որ Վրաց թագավոր Վախթանգ I Գորգասարը ապստամբ վրաց զորքի հետ պարտվելով պարսից զորայիններից, զորքով ստիպված նահանջել էր Հայաստան՝ Գուգարաց աշխարհի անմատույց վայրեր: Նա օգնություն հայցեց Վահան Մամիկոնյանից, հավաստիացնելով, որ իբր մինչև հայերի տեղ հասնելը, հոներն «ամհամար բազմությամբ» արդեն կժամանեն Վրաստան և հենց այնտեղ էլ կջախջախեն պարսիկներին, ուստի հայ և վրաց զորականներն իբր թե այլևս անելիք չեն ունենա²²:

Վախթանգը, ինչպես գրում է Փարպեցին, - «խաբէր պատիր բանիւք»: Այնուամենայնիվ Վահանը չհապաղեց արձագանքել Վրաց թագավորի օգնակոչին, քանի որ հայ նախարարները, անձամբ Վահան Մամիկոնյանը, սեպուհներն ու ամբողջ զորքը, ինչպես հավաստում է պատմագիրը, երդվել էին «Աւետարանաւ և խաչիւ ընդ թագաւորին Վրաց Վախթանգայ՝ յարուցեալ վաղվադակի և անյապաղ ամենայն զօրքն Հայոց առ արքայն Վրաց հասանէին, և բանակեալք առ վայր մի գաւառին Կանգարաց դադարէին»²³:

Հարց է ծառանում, որ եթե իրոք հոներն օգնության էին հասնելու Վրաց արքային, անգամ ջախջախելու էին պարսիկներին, իսկ հայ և վրաց զինվորներն, ինչպես հավատացնում էր Վախթանգը, այլևս անելիք չէին ունենալու, ապա ինչու վերջինս պետք է օգնություն խնդրեր հայերից: Հետագա իրադարձությունները ցույց տվեցին, որ ոչ մի հոն զորական չի ժամանել Վրաստան: Անշուշտ, Վախթանգ թագավորը կանխապես գիտեր, որ այդպես է լինելու, ուստի դիմեց հայերին:

Գուգարքի Կանգարք գավառ, ապա Քռի հովիտ հասած Հայոց զորքի կազմում էր նաև Մյունյաց զորագունդը՝ Բարկենի գլխավորությամբ: Հայոց զորքն ամառվա տապից հոգնած իջավ Քռի ձախ ափ՝ ճարմանայնի դաշտ և բանակեց այնտեղ: Երեք-չորս օր հետո այդտեղ հասավ պարսից զորքը՝ Միհրանի գլխավորությամբ: Նրա դեմ ճակատամարտի

²² Նույն տեղում, III, 39, էջ 133:

²³ Նույն տեղում:

պատրաստվելով՝ հայ և վրաց զորքերը մարտակարգեր ընդունեցին: Վահան Մամիկոնյանը, որպես գլխավոր հրամանատար, հայ և վրաց զորքերը դասավորեց «Ըստ օրինի ճակատուն պատրաստութեան»²⁴: Նա ստանձնեց նաև Կենտրոնի հրամանատարությունը, իսկ ծախս զորասյունը գլխավորելու էր Վախթանգ թագավորը: Աջ զորաթևի և կենտրոնի միջև տեղավորվեց այն զորաբաժինը, որի հրամանատարներն էին Բաբկեն Այունին և Սահակ Բագրատունին²⁵: Այդ զորաթևի մեջ անշուշտ, պատկառելի թիվ էին կազմում Սյունյաց ռազմիկները: Բաբկեն Սյունեցու և Սահակ Բագրատունու գլխավորած զորաբաժինը անհրաժեշտության դեպքում պետք է զորակից լիներ աջ և կենտրոնական զորաթևերին: Տեղանքը ճահճապատ էր, ուստի դժվարացնում էր զորքի տեղաշարժը, գցում նրա մարտունակությունը: Այնուամենայնիվ, կենտրոնի զորախումբը Վահան Մամիկոնյանի գլխավորությամբ ջախջախեց իր դեմ կանգնած պարսից զորասյանը և ցանուցիր արեց: Բայց հայ և վրաց որոշ իշխաններ հակված էին պարսիկների կողմը: Նրանք նույնիսկ հեռացան մարտադաշտից մինչև մարտն սկսելը:

Դա բացասաբար ազդեց մարտի ելքի վրա: Հարմար պահը որսալով, պարսից զորապետը ճնշող ուժեր նետեց Բաբկեն Սյունու և Սահակ մարզպանի գլխավորած զորաբաժնի դեմ, որն ստիպված նահանջի դիմեց: Գերակշիռ թշնամու ճնշմանը դիմադրել չկարողանալով, հայ և վրաց զորքերը անկանոն կերպով նահանջեցին: «Զօրքն ամենայն Հայոց, ընդ որս և անպիտան զօրքն Վրաց, հանդերձ թագաւորաւն իւրեանց Վախթանգաւ, վատնեալք ցրուէին. զորոց զկնի հետամուտ եղեալ գունդքն Պարսից՝ զբազումս կոտորէին, և բազումք յայլ և այլ տեղիս զերծեալ ապրէին»²⁶:

Սարտում զոհվեցին Սահակ Բագրատունին և ուրիշներ: Ծանր կորուստներ ունեցավ նաև Սյունյաց զորագունդը, որին օգնության հասած Վահան Մամիկոնյանը ծանր վիրավորված Բաբկեն Սյունեցուն նստեցնելով իր ձիու թամբին, հանեց մարտադաշտից, փրկելով հերոսի կյան-

²⁴ Նույն տեղում, III, 37, էջ 134:

²⁵ Նույն տեղում:

²⁶ Նույն տեղում, էջ 135:

քը²⁷: Թշնամուն հաջողվեց գերի վերցնել հայ և վրացի զորայինների, որոնց մեջ էին նաև Հրահատ Կամսարականը և Սյունյաց ազատներից Հազդը: Պարսից զորահրամանատար Միհրանը վերադարձավ արքունիք, հետը կապանքների մեջ դրած տանելով նաև նրանց: Բագրևանդ զավառում, Բագավանի մերձակայքում Հրահատին հաջողվեց փախուստով ազատվել ոսոխի ճիրաններից: Միհրանն ու իր ուղեկիցներն, ի վրեժ Հրահատի այդ քայլի, «հրաման տալին ածել զերանելի սեպուհն Միւնեաց զՅազդ ի նմին աւուր զառաջեաւ իւրեանց»²⁸, - հաղորդում է Փարպեցին: Նրանք Հազդին խոստացան կենդանի թողնել, ի գին ուրացության: Այդ քայլին էր նրան մղում նաև պարսիկներին հարած Գդիհոն Սյունին, թերևս հույս ունենալով առերես ուրացությամբ փրկել իր տոհմակցի կյանքը²⁹: Սակայն զուր անցան թե՛ նրա և թե՛ Միհրանի, նրա զորակիցների հորդորները: Հազդն արիաբար մերժեց նրանց առաջարկներն, ասելով. «Ուրախ եմ և խնդամ վախճանել քրիստոնէութեամբ, քան թէ զհազար հազարս ամաց կեալ ուրացութեամբ»³⁰: Այնուհետև Հազդին տարան Բագրևանդի Բագավան գյուղ և գլխատեցին: Հազդի դին հայերը ամփոփեցին Ս.Գրիգոր մատուռում³¹: Սյունիքի քաջակորով զավակի սուրբ հիշատակն ընդմիշտ անմար մնաց սերունդների հիշողության մեջ: Հետագայում (XVI դ.) Սիմեոն Ապարանցին (ծնված Մոկաց Մպարկերտ գավառի Ապարանք գյուղում) Մամիկոնյան և Պառլավունի տոհմերին նվիրված պատմական պոեմում գրել է.

Իսկ զերանեալ Յազդ Միւնեցին

Վասն Յիսուսի գլխատեցին³²:

Վահան Մամիկոնյանը յուրայինների հետ շարունակեց մաքառումները հակառակորդի գերակշիռ ուժերի դեմ: Սակայն նրա հետ չէր Բաբկեն Սյունին, քանի որ ծանր վիրավորվելու պատճառով չէր կարող մար-

²⁷ Նույն տեղում:

²⁸ Նույն տեղում, III, ՀԶ, էջ 139:

²⁹ Ստեփաննոս Օրբելյանը (էջ 66) Հազդին անվանում է պարսկասեր իշխանների պարագլուխ Գդիհոնի «եղբայր», անշուշտ, նկատի առնելով նրանց տոհմակցությունը:

³⁰ Ղազար Փարպեցի, III, ՀԶ, էջ 140:

³¹ Ստեփաննոս Օրբելյան, էջ 67:

³² Սիմեոն Ապարանցի, Բանաստեղծություններ, աշխ. Կ. Սուքիասյանի, Ե., 1976, էջ 118-119:

տեր վարել: Սյունյաց պատմիչը գրում է, որ Բաբկենը «վասն խոցուածոյն այլ ոչ շրջեցաւ ընդ Վահանայ. այլ անց, գնաց յանքոյթ տեղիս»³³:

Սյունեցի և մյուս հայ ռազմիկների հեղած արյունը տվեց իր պտուղները: Այն ապացուցեց, որ նրանց մղած ազատագրական պայքարն առաջին հերթին ոգիների մաքառում էր, որը պսակվեց հայերի հաղթանակով: 484 թ. Նվարսակ գյուղում կնքված հայ-պարսկական պայմանադրությունը դրա վառ ապացույցն էր: Հայերն այդ պայմանագրով մնացին իրենց հոգու տերը, պահպանեցին իրենց ինքնավար իրավունքները, քրիստոնեական կրոնը և հայրենավանդ օրինակարգն ու իրավակեցությունը:

*ВРЕЖ ВАРДАНИЯ
ИИ НАН РА*

СЮНИКСКИЕ ВОИНЫ В НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЕ 482-484 гг.

РЕЗЮМЕ

В освободительной войне 482-484 гг. против Сасанидского государства воины Сюника доблестно сражались во главе с Бабкеном Сюни, который возглавлял соединениями повстанцев в битвах у с. Акори, Нерсехапат, в местности Чарманайни - в долине р. Кур.

³³ Ստեփաննոս Օրբելյան, էջ 65: